

DEN HISTORISKE JESUS

Artikel ur Kristet Perspektiv 4/2013

EVANGELIET ENLIGT DE UTOMBIBLISKA KÄLLORNA

Vad skulle vi veta om Jesus ifall vi inte hade tillgång till Nya Testamentet och källorna från den tidiga kyrkan? I den här artikeln behandlas icke-kristna källor utanför Bibeln som på ett eller annat sätt omnämner Jesus från Nasaret.

Den engelska filosofen Bertrand Russell, som var ateist, skrev i sin pamflett "Varför jag inte är kristen", som publicerades år 1927, att det historiskt är rätt tvivelaktigt om Kristus överhuvudtaget existerat och om han gjort det vet vi ingenting om honom.

En uppslagsbok i det forna Sovjet beskriver i samma anda Jesus som "en mytisk figur som aldrig existerat". Det har genom åren publicerats en hel del Jesuskritisk litteratur. På våra egna breddgrader utkom den svenske professorn i engelska Allvar Ellegård år 1992 med Myten om Jesus. En annan Jesuskritiker'.. i denna genre är den svenske amatörforskaren och författaren Roger Viklund med boken Den Jesus som aldrig funnits, andra upplagan år 2008.

Lyckligtvis är dock sista ordet inte sagt i denna viktiga fråga. Förutom NT:s evangelier, som i sig är historiskt mycket tillförlitliga, finns det faktiskt en hel del utombibliska, icke-kristna källor som direkt eller indirekt bekräftar Jesu existens och centrala kristna trossatser. Vi skall här gå igenom de viktigaste. Man kan ordna källorna på olika sätt. Jag har valt att göra det någorlunda kronologiskt utgående från Jesu liv.

CELSUS

Av förståeliga skäl finner vi inte mycket icke-kristet utombibliskt material som gäller Jesu födelse. Men en grekisk filosof vid namn Kelsos - mest känd under sitt latiniserade namn Celsus - som levde under det andra århundradet efter Kristus, nämner i sin skrift Alethes logos (grek. "Sanningens ord") några rykten gällande jungfrufödelsen. Celsus författade sin skrift mellan åren 177 och 180 e.Kr. och dess udd var riktad mot kristendomen. Fragment av verket har räddats åt eftervärlden endast genom kyrkofadern Origenes apologetiska motskrift Contra Celsum, där han vederlägger mycket av vad Celsus skriver.

Celsus återger judiska rykten och Jesuskritiska texter från den judiska rabbinska traditionen Talmud när han hånar de kristna och menar att deras religion är till för fattiga och okunniga. Men det intressanta är att han inte alls betvivlar Jesu historiska existens. Celsus nämner att Jesu mor hette Maria och att hon försköts av sin trolovade, timmermannen Josef, sedan hon begått äktenskapsbrott med eller blivit våldtagen av en romersk soldat vid namn Pantera (namnet förekommer i olika varianter). När Jesus föddes skall han således ha fått namnet Jesus (el. Yeshua) ben Pantera, som betyder "son till Pantera". En intressant teori, som framförts av den judiska teologen Joseph Klausner och i hans efterföljd av den skotska teologen F. F. Bruce, säger att man i detta namn möjligen kan härleda en syftning på jungfrufödelsen och att namnet "Pantera" kan vara en förvrängning av det grekiska ordet parthenos som betyder "jungfru". Den ursprungliga benämningen på Jesus skulle i så fall vara "Jesus jungfruns son".

Celsus påstår vidare att Jesus vistades i Egypten där han lärde sig magi för att sedan återvända till Israel och göra anspråk på att vara Gud.

TALMUD

Celsus har alltså snappat upp judiska skvallerhistorier om Jesu påstådda jungfrufödelse och annat. En huvudkälla för honom har varit Talmud, judarnas stora skrifter, bestående av bl.a. de skriftlärdes stadgar, lagdiskussioner och skriftutläggningar.

I ett judiskt släkttregister från före år 70 e.Kr. kallas Jesus också "en hustrus bastard", alltså oäkting. Det finns även referenser till Jesu moder Maria liksom alluderingsord som gör narr av just jungfrufödelsen. Vissa referenser från Talmuds skrifter, som inte är alldeles tydliga, talar om att Jesus, förutom att utöva magi och förleda folket, föraktade de visa människors ord. Han skall bl.a. ha sagt om sig själv att han kommit "varken för att ta ifrån eller lägga till något i Mose lag" alternativt "inte för att ta bort något ur lagen, men för att lägga till." En rabbin vid namn Elieser ben Hyrkanos skrev ca år 95 e.Kr. en kommentar gällande en man, av kvinna född, som skulle komma och göra anspråk på att vara Gud. Mannen skulle påstå att han skall försvinna, men sedan komma tillbaka vid tidens slut. Elieser nämner inte namnet Jesus, men mycket talar för att det är han som åsyftas.

Det avsnitt som är det kanske mest kända i Talmud är detta från Sanhedrin 43a:

"På påskens beredelsedag hängdes Yeshu. En utropare hade 40 dagar gått framför honom och sagt 'Denne kommer att bli stenad eftersom han utövat magi, förtett och förfört Israel. Envar som har något att säga till hans försvar, må komma och anföra det. Men eftersom ingenting framfördes till hans försvar så hängdes han på aftonen före påskhögtiden."

Här kommer vi så in på kristendomens kärnbudskap. Det står att Jesus (Yeshu) hängdes. Detta kan dock vara en omskrivning av korsfästelsen. Samma uttryck används ju också i Luk 23:39 och i Gal 3:13. Stening var annars den gängse judiska avrättningsmetoden, så det är anmärkningsvärt att här talas om "hängning"! korsfästelse. Det sägs också att domen enligt judisk sed utropades fyrtio dagar före avrättningen, vilket dock inte nämns i evangelierna. Detta innebär inte en motsägelse, utan uppgiften kan vara en senare interpolering.

I Talmud finns det även uppgifter om att Jesu lärjungar genom trolldom botade människor i hans namn. En tidig referens omtalar att fem av Jesu lärjungar anklagats en och en och dömts till döden. Inga noteringar finns om att de påstådda domarna verkställts.

JOSEFUS

Den kanske mest kända utombibliska författaren som skriver om Jesus är den judiska historieskrivaren Flavius Josefus (37-97 e.Kr.). Han skriver år 94 e. Kr. i Judarnas gamla historia (18.3.3) det som senare kommit att kallas för Testimonium Flavianum:

"Ungefär vid denna tid framträdde Jesus, en vis man, om det nu är tillbörligt att kalla honom för en man. För han var en som gjorde förunderliga gärningar, en lärare för människor som gärna tar emot sanningen, och han drog till sig många både judar och av grekiskt ursprung. Han var Messias. Och när Pilatus, på grund av en anklagelse från våra ledande män dömde honom till korset, upphörde inte de som först hade älskat honom att göra det. Ty hon visade sig för dem på den tredje dagen levande igen, just som de gudomliga profeterna hade förutsagt dessa och tiotusen andra underbara ting om honom. Och ända till nu har de kristnas stam, uppkallad efter honom, inte dött ut."

De partier i citatet som markerats i kursiv är omtvistade bland forskarna, eftersom Josefus själv inte var kristen. Många menar därför att dessa påståenden är senare kristna tillägg. 1 övrigt anses texten dock typisk för Josefus och inte påverkad av språket i NT. Det finns även andra vägande skäl som talar för att texten utan kristna "förbättringar" är genuin. Och huvudpoängen, nämligen att det finns historiskt material om Jesus också utanför Bibeln, påverkas inte av diskussionen om de enskilda uttrycken.

I samma skrift (20.9.1) berättar Josefus om hur översteprästen Ananias den yngre i Jerusalem församlade

"Sanhedrins domare och förde fram inför dem Jakob, bror till Jesus, han som kallades Kristus [Messias], tillsammans med några andra. Efter att ha anklagat dem för att ha brutit mot lagen överlämnade han dem till att stenas."

Från NT, bl.a. Gal 1:19, vet vi att Jesus hade en bror som hette Jakob. Josefus bekräftar evangelierna också på andra punkter. Han talar bl.a. om Johannes Döparen och bekräftar historiska uppgifter i evangelierna.

PONTIUS PILATUS AKTER

Skriften Pontius Pilatus akter finns bevarad endast i citat hos författare som Justinus Martyren runt 150 e.Kr. och Tertullianus runt 200 e.Kr. Dessa talar om akterna som ett officiellt romerskt dokument. Justinus Martyren hänvisar i Första apologin (35) till Pilatus rapport när han skriver om detaljerna vid Jesu avrättning:

"Uttrycket 'mina händer och fötter har de genomborrat', användes i anslutning till de spikar på korset som fästes vid hans händer och fötter. Efter att han korsfäst, kastade de lott om hans dräkt, och de som korsfäste honom delade den mellan sig. Att dessa saker inträffade kan du förvissa dig om i Pontius Pilatus akter.'

Uppgifterna om lottkastningen om Jesu kläder bekräftar det som nämns i Matt 27:35, Mark 15:24, Luk 23:34 och Joh 19:24. Justinus hävdar också att miraklen i samband med Jesus bekräftas i Pontius Pilatus akter. Uppgifterna är intressanta, men eftersom det inte finns några kända fragment citerade som bevis för dokumentets existens och de båda källorna som hänvisar till akten är yngre än många andra källor, väger materialet inte lika tungt som andra dokument.

THALLUS

Thallus var en samarisk historiker som skrev på koinégrekiska. Han skriver ca 52 i verket Historien om det östra medelhavsområdet under en viss period från trojanska kriget och framåt. Thallus skrift är en av de första i vilka Jesus faktiskt omnämns. Tyvärr finns inga handskrifter bevarade, men fragment av hans texter finns citerade av andra författare. En av dem är historikern Sextus Julius Afrikanus som i sin skrift Kronologin år 221 reagerade på Thallus slutsats att mörkret som föll när Jesus dog och som vi kan läsa om i Luk 23:44-45, var resultatet av en solförmörkelse:

"I hela världen framträngde ett skrämmande mörker; klipporna sprack itu av en jordbävning, och många platser i Judéen och andra distrikt ödelades."

Detta mörker kallar Thallus i sin tredje bok Historien för en solförmörkelse, vilket för mig förefaller oförnuftigt.

Intressant är uppgiften om ett vidsträckt mörker som förknippas med Jesu korsfästelse och att icke-troende redan då försökte finna rationella och naturliga förklaringar till vissa kristna läror och påståenden om övernaturliga skeenden. Man kan ur texten sluta sig till att den kristna passionshistorien tydligen var känd bland icke-kristna i Rom redan i mitten av det första århundradet.

FLEGON

Flegon från Tralles (ca 100 e.Kr.) beskrivs som en grekisk frigiven slav som senare blev författare. Inte heller några manuskript av Flegon finns bevarade, men hans skrift Krönikor citeras bl.a. av ovan nämnde Julius Africanus och kyrkofadern Origenes. Även Flegon skriver om den besynnerliga solförmörkelsen i

samband med Jesu död. Han skriver (i Krönikor citerad av Julius Africanus XVIII) att det under den 202:a olympiadens fjärde år (dvs år 33 e.Kr.) inträffade "den största solförmörkelse" och att

"det blev mörkt vid den sjätte timmen på dagen [dvs. kl. 12 på dagen] så att det till och med syntes stjärnor på himlen. Det var en stor jordbävning i Bithynien och många saker störtade över ända i Nicaea."

Flegon skriver vidare också om Jesus (i Krönikor citerad av Origenes 4:455):

"Jesus var medan han levde till ingen hjälp för sig själv, men uppstod efter döden, uppvisade märken av bestraffning och hur hans händer blivit genomborrade av spikar"

Också detta bekräftar evangeliernas uppgifter och mötena med Jesus efter uppståndelsen. Medan Jesus ännu levde gjorde han, enligt Flegon, även många förutsägelser som senare slog in.

JESU TOLEDOT

Jesu toledot (Hebr: Toledot Yeschu) (toledot = berättelse) är ett judiskt anti-kristet dokument som nedtecknades först på 400-talet e.Kr. Dokumentet redogör för den judiska uppfattningen om vad som hände med Jesu kropp efter korsfästelsen.

I dokumentet berättas att lärjungarna planerade att stjäla kroppen ur graven som Josef från Arimatea tillhandahållit. En trädgårdsmästare vid namn Juda uppdagade detta, grävde en ny grav och flyttade kroppen dit. När lärjungarna kom till den första graven såg de att den var tom och trodde att Jesus uppstått. De judiska ledarna såg också den tomma graven, men Juda tog dem till sin trädgård, grävde upp kroppen och visade den för dem. Juda sålde kroppen till dem för trettio silvermynt. De judiska prästerna släpade sedan Jesu kropp längs Jerusalems gator.

Jesu toledot, som har tillkommit sent och bl.a. därför är ett omtvistat dokument, bekräftar ändå den tidiga judiska uppfattningen om att lärjungarna planerade att stjäla kroppen. I Matt. 28:11-15 står att detta rykte vann spridning bland judarna. Att teorin om den stulna kroppen förekom bland judarna bekräftas även av Justinus Martyren och Tertullianus.

MARA BAR-SERAPION

I British Library, det engelska nationalbiblioteket i London, finns ett brev skrivet av den syriska stoikerfilosofen Mara Bar-Serapion (mellan 100-300 e.Kr.) till hans son som även hette Serapion. I brevet nämns "judarnas vise kung" som jämförs med de grekiska filosoferna Sokrates och Pythagoras. I brevet sägs att alla tre dödades av sina landsmän, med följden att deras länder drabbades av hungersnöd, naturkatastrof och invasion:

"Vilken nytta erhöill judarna av att avrätta sin vise kung? Inte länge efter detta upphävdes deras kungadöme ... ;judarna som ruinerades och drevs från sitt land, lever i fullständig förskingring ... Den vise kungen dog inte för gott; han fortlevde i den undervisning han givit."

Mara syftar antagligen på att Jerusalem förstördes av romarna år 70 e.Kr. och att många judar flydde utomlands. Jesus får i brevet epitetet "judarnas kung". Judarna lat avrätta honom, men han fortlevde i sin undervisning.

TACITUS

Cornelius Tacitus (ca 55-120 e.Kr.) har kallats Romarrikets största historieskrivare. I sitt verk Annaler (15.44.3) från ca år 116 e.Kr., skriver han om den stora branden som inträffade runt år 60 e.Kr. under kejsar Neros regeringstid. Rykten hade börjat gå om att branden var anlagd och nu måste kejsaren snabbt göra något för att inte få folket emot sig. Resultatet blev den massavrättning av kristna i vilken också Paulus och Petrus dog enligt traditionen. Tacitus skriver:

"För att alltså göra slut på ryktet sökte Nero några att ge skulden, och de för sina skändligheter hatade människor som hopen kallar kristna lät han undergå de mest raffinerade straff. Deras ledare Kristus hade under Tiberius regering korsfäst av prokuratorn Pontius Pilatus, och deras fördärvbringande vidskepelse som kvästs för tillfället bröt åter ut, icke blott i Judéen, där detta onda uppstod, utan även i staden [Rom]....."

Genom att Jesus i texten kopplas samman med Pilatus och Tiberius, kan vi fixera hans död i ett historiskt sammanhang. En del forskare menar att "vidskepelsen" som nämns kan vara en anspelning på Jesu uppståndelse. Här kommer vi också in på Kristi efterföljare, d.v.s. de kristna och vi skall fortsätta på den linjen.

PLINIUS DEN YNGRE

Secundus Plinius den yngre (61/62-114 e.Kr.) var romersk ämbetsman i provinsen Bithynien i Mindre Asien. I ett brev (Brev 10:96) till kejsar Trajanus år 112 e.Kr. beskriver Plinius de kristnas gudstjänstbruk:

"De brukade samlas en bestämd dag före gryningen och gemensamt sjunga en växelsång till Kristi ära såsom till en gud och därvid förbinda sig, inte till någon brottslig handling, utan att icke begå stöld, rån, äktenskapsbrott, löftesbrott, inte vägra att vid anmaning återlämna anförtrodda medel. Därefter brukade de åtskiljas och sedan åter samlas för att intaga en enkel och helt oskyldig måltid:"

Senare i brevet kallar Plinius undervisningen om Jesus för "en överdriven och smittsam vidskepelse", vilket även det kan hänvisa till den kristna tron på Jesu uppståndelse.

LUKIANOS FRÅN SAMOSATA

Den grekiske satirikern Lukianos från Samosata (100-t e.Kr.) var mycket kritisk till de kristna. Han ansåg dem vara enfaldiga och lättlurade. I verket Pregrines död (11-13) skriver han:

"De kristna dyrkar ännu idag en man, den framstående person som introducerade deras ovanliga riter och därför korsfästes... Dessa missledda varelser utgår från den allmänna övertygelsen att de är evigt odödliga, vilket förklarar deras förakt för döden och den frivilliga självupppoffring som är så vanlig bland dem. Deras ursprungliga laggivare inskärpte hos dem att de alla är bröder från det ögonblick de omvänt sig, att de skall förneka de grekiska gudarna, tillbe den korsfäste vise mannen och leva efter hans lagar. Allt detta kräver en fullständig tro, som får till följd att de avvisar allt världsligt gott, och anser det vara mest allmän egendom."

I samma verk talas även om att de kristna ofta läste ur heliga skrifter. Lukianos anför uppgifter om Jesus och kristen verksamhet som inte framgår ur andra källor.

ÖVRIGA KÄLLOR

Förutom de nämnda källorna finns t.ex. en text där den romerske ämbetsmannen och historikern Suetonius år 120 e.Kr. i Divus Claudius berättar om oroligheter bland judarna i Rom år 49 e.Kr. som inspirerats av någon vid namn "Chrestus" (sic!). På grund av stavningen har det förekommit diskussioner om huruvida det verkligen är Kristus som avses i texten.

Från de första århundradena finns också texter från kejsarna Trajanus och Hadrianus som nämner de kristna. Även gnostiska källor från de första århundradena omnämner Jesus, men dessas källvärde är inte så högt. Till detta kommer olika arkeologiska källor som allmänt bekräftar olika uppgifter i evangelierna.

OM KRITIK

Det skall medges, som jag också antytt, att alla refererade källor inte väger lika tungt. Det här beror bl. a. på om de grundar sig på originalmanuskript eller är andrahandskällor. Förstahandskällor som historikerna Josefus och Tacitus anses av förstäliga skäl höra till de mera vederhäftiga. Redan uppgifterna i dessa två källor räcker för att bekräfta Jesu historiska existens. De är oberoende av varandra, nära i tiden (94 och 116 e.Kr.), har olika tendens (en är neutral, den andre kritisk) och de är skrivna av två av antikens främsta historieskrivare. Härmed uppfyller de flera av de viktigaste kriterierna som forskare brukar använda vid utvärderingen av historiska källor.

Förvisso finns det hyperkritiska forskare såsom den tidigare nämnde svensken Roger Viklund, som ifrågasätter alla källor som direkt eller indirekt talar om Jesus. Men på den grunden kan man tvivla också på många andra historiska personers existens. Den svenska teologen Stefan Gustavsson skriver som jämförelse att den romerske kejsaren Tiberius, kejsare över hela det väldiga romerska imperiet, inte är omnämnd i fler än tio antika källor (varav en är Luk. 3:1) inom en tidsram av 150 år efter hans död. Samma sak gäller bl.a. Alexander den store (som vi känner till från fem antika källor skrivna tre till fyra sekler efter hans död), Julius Caesar och många andra antika personer vars existens ingen betvivlar.

Källvärdet hos olika källor behöver diskuteras och utvärderas, men att bara direkt underkänna ett stort antal källor är inte seriöst, skriver Gustavsson. Om en sådan hållning skulle tillämpas generellt bleve all historisk kunskap och forskning omöjlig.

SAMMANFATTNING

De fyra evangelierna i NT är de primära källorna som talar om Jesu liv och verksamhet. Men som vi sett finns det beaktansvärda uppgifter i icke-kristna rapporter som bekräftar evangelieberättelserna. Det handlar i första hand om romerska och judiska källor från det första århundradet. I korthet informerar de oss om att:

- 1) Jesus var en judisk man från Israel,
- 2) han verkade i Judéen någon gång mellan år 26-36 e.Kr.,
- 3) han levde ett dygdigt liv och var känd som en vis man och lärare för sina lärjungar,
- 4) han korsfästes vid påsktiden av Pontius Pilatus under kejsar Tiberius regeringsperiod,
- 5) hans fiender medgav att han utförde ovanliga gärningar som de kallade "trolldom",
- 6) hans lärjungar trodde att han uppstått från de döda på den tredje dagen,
- 7) han är upphovet till den kristna rörelsen, som startade i Judéen,
- 8) han hade en bror som hette Jakob och som avrättades år 62 e.Kr.,

9) hans lilla skara av lärjungar växte snabbt trots att han avrättats och den nya rörelsen spred sig ända till Rom, där den mötte hårt motstånd samt att

10) hans lärjungar förnekade polyteism, levde moraliska liv och dyrkade honom som gudomlig.

Allt detta bekräftar den syn på Jesus Kristus som också ges oss i Nya Testamentets evangelier och andra tidiga källor om de första kristna.

Marcus Jakobsson

ur "Kristet Perspektiv" 4/2013